

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Iran 2015–2016

SAMMANFATTNING

Läget för de mänskliga rättigheterna i Iran är allvarligt och har inte förbättrats under åren 2015-2016.

Personer som var minderåriga när de begick brott avrättas, offentliga avrättningar genomförs och personer dömda för brott som av FN inte klassificeras som ”mest allvarliga brott” avrättas. Yttrande- och pressfriheten respekteras inte. Mötes- och organisationsfriheten kränks. Personer från religiösa och etniska minoriteter förföljs. Kvinnors och barns rättigheter är eftersatta. Kvinnor diskrimineras. Barnäktenskap utgör ett problem. Arbetsmarknaden är kraftigt mansdominerad. Homosexuellt umgänge är kriminaliserat, i vissa fall belagt med dödsstraff.

Iran är ett medelinkomstland. Landet rankas 69 av 188 på UNDP:s index över mänsklig utveckling (HDI). Inkomstskillnaderna mellan stad och landsbygd samt rik och fattig är dock stora.

Utbildningssystemet är ur ett regionalt perspektiv välutvecklat men kvinnor och vissa minoriteter diskrimineras. Läskunnigheten är hög och nästan alla iranska barn går i grundskola. Majoriteten av universitetsstudenterna är kvinnor. De flesta iranier täcks idag av en sjukförsäkring och sjukvården håller relativt hög kvalité även om det finns stora regionala skillnader.

Rättsstatens principer respekteras inte i Iran. Iran upprätthåller inte alla de rättigheter som landets konstitution utfäster. Personer sitter frihetsberövade utan rättegång. Försvarare av de mänskliga rättigheterna är särskilt utsatta för

förföljelse. Irans revolutionsdomstolar utdömer ofta stränga straff efter summariska rättegångar utan att den åtalade tillåts försvara sig. Kvinnor kan inte arbeta som domare i Iran. Vissa aktörer tillåts verka utanför det juridiska systemet och strafffrihet utgör ett problem

Val till presidentämbetet, parlamentet och Expertrådet hålls regelbundet. Kandidaterna måste dock godkännas av det icke-valbara Väktarrådet. Den Högste ledaren Sayed Ali Khamenei är i teknisk mening vald, dock inte i allmänna, öppna och fria val. Hans makt är betydande då han utser flera viktiga chefsposter och viktiga institutioner lyder direkt under honom. Kvinnor är kraftigt underrepresenterade i regeringen, parlamentet och andra politiska instanser.

Presidentvalet 2013 och parlamentsvalet 2016 genomfördes båda utan anklagelser om valfusk. En majoritet av kandidaterna diskvalificerades dock av Väktarrådet före valet. En parlamentariker diskvalificerades av Väktarrådet sedan att hon valts in.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Irans rättsväsende är inte politiskt oberoende. Högste ledaren utser chefen för institutionen Rättsväsendet. Chefen för Rättsväsendet utser i sin tur landets domare. Rättsväsendets arbetsätt är icke-transparent och att politisk inblandning förekommer är vedertaget. Enligt uppgifter händer det att straffpåföljden bestäms innan en rättegång påbörjats. Det iranska advokatsamfundet är satt under hårt tryck och dess oberoende är kringskuret.

Islamisk sharialag utgör grunden för Irans rättssystem. Domare ska vara skolade i islamisk rätt såväl som specifik iransk lagstiftning. Enligt iranska jurister saknar dock flera domare i de iranska revolutionsdomstolarna djupare kunskap i såväl sharia som Irans brottsbalk.

I Iran finns vanliga domstolar, domstolar för prästerskapet och revolutionsdomstolar. Revolutionsdomstolarna, som står under starkt inflytande från Revolutionsgardet, handlägger fall som berör nationell säkerhet (ofta av politisk karaktär) och dess rättegångar sker vanligtvis bakom lykta dörrar. Rättegångarna kan vara korta, inte sällan några minuter,

och straffen som utdöms stränga. Åtalade och deras försvarare får ibland inte möjlighet att uttala sig under processen. Ibland släpps inte försvararsadvokaten in i rättsalen och det förekommer att åtalade informeras om att de riskerar strängare straff om de försöker anlita en försvarsadvokat. Enligt straffprocesslagen från 2015 kan personer anklagade för brott mot den nationella säkerheten endast välja en försvarare från en lista som fastställts av Rättsväsendet. Påtvingade erkännanden förekommer. I vissa fall hemlighålls den fastställda domen. Det är ofta svårt att överklaga domar då den dömde har begränsad tillgång till försvarsadvokat och inte alltid informeras om sina rättigheter.

I maj 2016 antogs en ny lag som definierar ”politiska brott”. Den nya lagen har av vissa setts som ett framsteg då den i teorin ska säkerställa att personer anklagade för så kallade ”politiska lagöverträdelser” ska ställas inför rätta i en vanlig domstol med jury, inte i en revolutionsdomstol. Definitionen av ”politiska brott” är dock bred och det är oklart hur lagen kommer tillämpas. Det är upp till åklagaren att bedöma vad som utgör ett ”politiskt brott” och iranska jurister hävdar att den breda definitionen gör det möjligt att anklaga vem som helst för ”politiska brott”.

Svepande brottsrubriceringar utgör ett generellt problem då de anses ge alltför stort tolkningsutrymme åt domare och bidra till rättsosäkerhet. ”Krig mot Gud/moharebeh” och ”sprida korruption på jorden/mofsed-e-filarz” är exempel på svepande brottsrubriceringar som är belagda med dödsstraff. Bloggare som påstås ha förolämpat islam och/eller den Högste ledaren utgör exempel på personer som dömts för ovanstående.

Försvarare av de mänskliga rättigheterna är utsatta. Antalet försvarsadvokater som idag tar sig an rättsfall av politisk karaktär är därför få. Deras arbete begränsas av svårigheten att få licens, trakasserier och frihetsberövanden. Flera advokater nekas möjligheten att arbeta med politiska fall.

Diskriminering i lagstiftningen mot kvinnor och religiösa minoriteter är omfattande. Exempelvis äger kvinnors vittnesmål endast halvt bevisvärde, kvinnors möjlighet till skilsmässa är kringskuren och kvinnlig arvsrätt begränsad. Vissa ledande positioner i samhället är i praktiken reserverade för muslimer och män.

Korruptionen i rättssystemet är utbredd. Personer som betalar mutor kan slippa utdömd påföljd för vissa typer av brott eller i ett tidigare skede, slippa

att bli lagförda. Informella kontakter i den offentliga förvaltningen kan ge fördelar och möjliggöra affärer och investeringar i strid mot rådande regelverk. Vissa individer och statsorgan tillåts operera utanför det juridiska ramverket, Revolutionsgardet utgör ett exempel. Att försöka driva rättsprocesser mot dessa aktörer är förenat med risk. Rättsvidrig konfiskering av mark och fastigheter förekommer. För den enskilde individen är det svårt att överklaga administrativa beslut.

Förutsättningarna för näringslivsverksamhet varierar beroende på politiska kontakter och bakgrund. Inom vissa områden, exempelvis hotellbranschen och tobaksindustrin, kontrollerar entiteter som är nära sammankopplade med regimen nästintill helt marknaden. Vissa minoritetsgruppers företagande försvåras på grund av trakasserier, konfiskering och påtvingad stängning. Andra aktörer är skattebefriade och är inte skyldiga att följa rådande regelverk. Monopolen är flera.

Den Högste ledaren har möjlighet att bevilja amnesti. Det gör han normalt i samband med olika högtider. Vanligtvis är det personer dömda för exempelvis ekonomisk brottslighet som blir föremål för amnesti.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Irans politiska system etablerades efter revolutionen 1979. Den Högste ledaren Ali Sayed Khamenei utsågs 1989 efter revolutionsledaren Khomeinis bortgång. Utnämningen gäller på livstid och görs formellt av Expertrådet. Expertrådet består av folkvalda islamiskt skriftlärdar och dess arbetsmetoder är inte transparenta. Den Högste ledarens makt är omfattande. Han utser överbefälhavare för försvarsmakten och Revolutionsgardet är direkt underställt honom. Ledaren utser även medlemmarna i det mäktiga kontrollorganet Vaktarrådet, chefen för Rättsväsendet, chefen för det statliga Tv-bolaget och flera ministrar.

Vart fjärde år hålls allmänna president- och parlamentsval. Vart åttonde år väljs ett nytt Expertråd. Alla kandidater i de tre valen måste godkännas av Vaktarrådet. Normalt diskvalificeras en majoritet av kandidaterna med hänvisning till bristande islamisk skolning och/eller bristande lojalitet med systemet. Alla myndiga medborgare, kvinnor och män, har rösträtt. Valfusk har förekommit historiskt men inga rapporter eller anklagelser om fusk

förekom i samband med presidentvalet 2013 respektive parlamentsvalet 2016. Inga utländska valobservatörer tillåts.

Kvinnor är kraftigt underrepresenterade i parlamentet. Endast 17 av 289 parlamentariker är kvinnor. I Expertrådet respektive Vaktarrådet saknas helt kvinnlig representation. Landets tre erkända religiösa minoriter – assyriska och armenska kristna, judar och zoroastrier – har öronmärkta platser i parlamentet. Antalet kandidater för varje mandat har dock ibland begränsats till en.

Politiska partier i västerländsk mening existerar inte. Inför valen organiserar sig kandidaterna i olika fronter och vallistor. En kandidat kan stå på flera olika listor. Listorna eller fronterna preciserar normalt inte någon klar politisk dagordning. Parlamentarikernas politiska tillhörighet kan därmed beskrivas som flytande. All ny lagstiftning måste godkännas av Vaktarrådet efter att det klubbats i parlamentet.

Den som kritiserar det politiska ledarskapet kan göra sig skyldig till ”politiskt brott” eller brott mot rikets säkerhet. Det finns flera exempel på personer som arresterats och placerats i fängelse anklagade för att ha förolämpat ledaren eller parlamentariker.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhället är kringskuret. Flera organisationer vittnar dock om att det blivit något enklare att verka sedan president Rouhani tillträdde 2013. Alla civilsamhällesorganisationer måste registrera sig hos inrikesministeriet.

Civilsamhällesorganisationer som arbetar med miljö-, barn- och flyktingfrågor tillhör dem som, inom bestämda ramar, kan vara aktiva. Det är svårare att arbeta med mer politiskt känsliga ämnen inklusive de mänskliga rättigheterna. Flera civilsamhällesorganisationer är knutna till staten och deras oberoende kan ifrågasättas. Många av organisationerna lider av finansiella svårigheter. Internationellt samarbete kan vara känsligt. Dialogen mellan regeringen och det civila samhället är begränsad.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Mord, väpnat rån, våldtäkt, hädelse, sexuella brott (sodomi), brott mot den nationella säkerheten, förräderi och högmålsbrott, kan leda till dödsstraff i Iran. Det finns ingen tillförlitlig statistik kring antalet avrättade men antalet har ökat de senaste åren. Under 2015 avrättades minst 765 individer. Det finns ett mörkertal och vissa uppgifter uppger nära 1 000 avrättningar under 2015. Iranska myndigheter publicerar ingen statistik över antalet avrättningar. Enligt uppgift från iranska officiella företrädare finns idag cirka 4 500 dödsdömda i Irans fängelser. Det förekommer att personer döms till döden utan att domen föregås av en rättssäker rättegång.

Hängning är den vanligaste avrättningsmetoden. Stening och fall från hög höjd är möjliga metoder men har officiellt inte använts sedan 2011 respektive 2008. Enligt uppgift har dock två kvinnor 2015 dömts till döden genom stening för otrohetsbrott. Flera avrättningar är offentliga och det förekommer att barn tvingas bevittna dem. Minderåriga döms till döden, men avrättning verkställs normalt först efter att personen blivit myndig. En majoritet av de avrättade är dömda för narkotikarelaterade brott. Vid så kallade ”qisas” brott (mord och dråp) ges offrens anhöriga möjlighet att benåda den dödsdömde. Iranska myndigheter arbetar aktivt för att offrens anhöriga ska benåda vissa dödsdömda, och på så vis undvika dödsstraff. En oproportionerligt stor andel av dem som avrättas i Iran tillhör etniska minoriter. Politiska aktivister som arbetat för ett stegvis avskaffande av dödsstraffet har dömts till långa fängelsestraff.

Tortyr och framtvingade erkännanden förekommer i Iran. Flera vittnemål berättar om oprovocerat våld, förhörsmetoder med fysiskt och psykiskt kränkandemetoder samt sexuellt våld i iranska häktningscenter och fängelser. Förhållandena i iranska fängelser är svåra med trängsel, dålig hygien och bristande matförsörjning. Politiska fångar hålls inte sällan med vanliga kriminella. Fångar kan hållas i isoleringscell under långa perioder, upp till flera veckor. Amputation av händer, ben, ögon, öron och tunga förekommer som straff för grov stöld och rån.

Spöstraff, ofta 99 piskrapp, är en vanlig påföljd vid exempelvis alkoholintag och sedlighetsbrott (socialt umgänge med motsatta könet utanför äktenskapet).

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Den frihetsberövade blir inte alltid informerad om varför hen arresterats. Personer hålls ibland frihetsberövade under lång tid, vissa i husarrest. Anhöriga informeras inte alltid om försvinnandena.

Iranska män kan normalt få pass. Giftnor kvinnor kan endast erhålla pass om deras make godkänner utfärdande. Ogifta kvinnor över 18 år behöver inte godkännande från någon manlig släktning för att skaffa pass. Resor inom landet kan företas utan resehandlingar. Konfiskering av pass utgör ibland ett straff för personer som anses politiskt obekväma.

Kvinnor som inte följer den påbjudna muslimska klädkoden kan frihetsberövas under kortare tid. Deras fordon riskerar också att beslagtas. Böter är en annan vanlig påföljd. Personer som frivilligt ”främjar dygd och motverkar synd”, exempelvis påpekar att en kvinna inte klär sig korrekt, skyddas av lagen.

Rättssäkerhet

Det finns allvarliga brister i rättssäkerheten. Personer frihetsberövas utan att informeras om vad de står anklagade för. Det förekommer att åtalade och deras anhöriga inte informeras om en dom. Möjligheterna att försvara sig i domstol är begränsad. Uppgifter gör gällande att domarna ibland kan vara fastslagna innan rättegången börjar.

Personer som står åtalade för brott mot rikets säkerhet prövas i revolutionsdomstolar. Åtalade för dessa brott kan ofta inte själva välja sin försvarsadvokat och åtalade informeras att de kan dömas till strängare straff om de inte samarbetar.

Svepande brottsrubriceringar som ”krig mot Gud”, ”sprida korruption på jorden” och ”politiska brott” tolkas godtyckligt. Att domare inte enbart dömer utifrån kodifierad lag utan också från andra shariakällor skapar rättsosäkerhet och inkonsekvens i domstolarnas agerande. Flera domare saknar juridisk utbildning och förlitar sig helt på sin religiösa skolning.

Kvinnors vittnesmål är värt hälften av mäns. Barns straffbarhetsålder är nio år för flickor och 15 år för pojkar.

Straffrihet

De flesta brott mot de mänskliga rättigheterna utreds inte. Det finns en särskild avdelning på Rättsväsendet som hanterar frågor rörande de mänskliga rättigheterna men de förefaller i stor utsträckning ägna sig åt att försvara Irans internationella ställning och renommé.

Högt uppsatta inom det politiska systemet och Revolutionsgardet tillåts agera utanför det juridiska systemet. De åtnjuter åtals- och straffrihet och att driva åtal mot dessa anses ofta riskabelt och utsiktslöst. Korruptionen inom rättsapparaten är utbredd och mutor kan ibland leda till att åtal läggs ner. Ett antal ministrar och andra högt uppsatta från den tidigare presidentadministrationen har dock åtalats och fällts för korruption. Dessa rättegångar ses av många som politiskt motiverade.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande-, press- och informationsfriheten är kraftigt kringskuren såväl online som off-line. Enligt Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex rankas Iran som 169 av 180 länder. Att inom vissa ämnesområden uttrycka åsikter som skiljer sig från regimen är riskabelt. Att kritisera islam eller förolämpa profeten Mohammad är belagt med dödsstraff. Två användare av sociala media/bloggare har nyligen dömts till döden under denna brottsrubricering. Att förolämpa den Högste ledaren kan ge långa fängelsestraff.

Censuren är utbredd. Den upprätthålls såväl genom centrala direktiv som med hjälp av en omfattande självcensur. Media som överträder vad regimen kan acceptera varnas eller stängs. Det är svårt att få tillstånd att starta nya tidningar/tidskrifter. Journalister frihetsberövas på grund av sin yrkesutövning. Det fristående iranska mediesyndikatet stängdes 2009 och ersattes av regeringskontrollerade organisationer. Det kan vara förenat med risk att låta sig intervjuas av utländsk media.

Ministeriet för kultur och islamisk vägledning bedriver en omfattande censurverksamhet. Film och litteratur genomgår hård prövning. Innehållet får inte vara kritiskt mot det politiska systemet eller utmana islamiska värderingar. Detsamma gäller för möjligheterna att arrangera konserter, teaterföreställningar och andra kulturevenemang. Kvinnliga kulturutövare möter ytterligare begränsningar.

Internet är kraftigt censurerat. Ett stort antal webbsidor är blockerade. Dessa inkluderar nyhetsbyråer och organisationer vars verksamhet ogillas av regimen. Detsamma gäller för sociala media som Facebook och Twitter. Internetapplikationen Telegram är tillåtet men censureras. Iran arbetar med att utveckla ett nationellt internet, delvis avskuret från det globala nätet.

Mötes- och föreningsfrihet

Det iranska civilsamhällets utrymme är begränsat. Civilsamhällesorganisationer måste registrera sig hos inrikesministeriet. De tillåts inte verka inom vissa politiskt känsliga områden. Försvar för de mänskliga rättigheterna är ett sådant exempel. Miljöfrågor tillhör de områden som organisationer tillåts arbeta med. Detsamma gäller, om än med vissa begränsningar, hjälp till flyktingar och utsatta kvinnor. Att ta emot finansiering från - eller på annat sätt arbeta med utländska aktörer kan skapa problem för civilsamhället.

Det finns inga fristående fackföreningar i Iran. Arbetstagar syndikaten måste registrera sig hos arbetsmarknadsministeriet som också utövar stort inflytande över dem. Enligt officiella uppgifter är omkring två miljoner arbetstagare anslutna till cirka 12 000 syndikat. Politiska partier i västerländsk mening saknas i Iran. Lösa sammanslutningar och vallistor tillåts men dessa är främst aktiva i samband med valen.

Möjligheten att ordna möten och demonstrationer är begränsade. Tillstånd ges sällan och de som deltar i demonstrationer som inte är sanktionerade riskerar att straffas. Detsamma gäller strejker och spontana protester. Regimorganiserade demonstrationer i politiskt syfte förekommer.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet råder inte i Iran. Det är inte tillåtet att fritt välja religion. Att konvertera från islam till en annan religion är belagt med dödsstraff. Den som tillkännager att man är ateist riskerar också dödsstraff.

Tre religiösa minoriteter erkänns i den iranska konstitutionen – judar, kristna och zoroastrier. De etniska kyrkorna (armenier och assyrier) accepteras i högre grad än andra kyrkor/samfund. Mässa på persiska är inte tillåtet och så kallade huskyrkor (evangeliska kristna) är förbjudna.

Bahaier är en särskilt utsatt religiös minoritet. Religionen erkänns inte av Iran och dess utövare trakasseras och frihetsberövas och har näringsförbud på en del områden.

Iran har en stor sunnimuslimsk minoritet. Många sunnimuslimer tillhör dessutom etniska minoriteter (balucher, araber och kurder). Nya sunnitiska moskéer ges inte bygglov i Teheran men generellt möter sunniter som utövar sin religion privat få svårigheter.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Den officiella arbetslösheten i Iran är tolv procent. Den faktiska bedöms vara högre. Bland kvinnor och nyutexaminerade är arbetslösheten betydande (mellan 20-25 procent). Enligt FN:s handelsorgan UNCTAD utgörs den iranska arbetskraften till omkring 81 procent av män. Endast 13 procent av kvinnorna lönearbetar. Traditionellt småskaligt jordbruk sysselsätter en relativt stor del av befolkningen.

Iran har en lagstadgad minimilön. 2016 var den 9 721 650 rial per månad för ensamstående och 10 533 800 rial för gifta med ett barn (motsvarande ungefär 2650 kronor). Minimilönen uppdateras årligen för att kompensera för inflationen. Säkerheten på många arbetsplatser är bristande, exempelvis inom bygg- och gruvsektorn.

Diskriminering på arbetsmarknaden sker också mot religiösa och etniska minoriteter. Ledande positioner inom den statliga förvaltningen tillfaller nästan uteslutande shiamuslimska män.

Barnarbete förekommer, i synnerhet på landsbyggden och i inofficiella sektorer. Det är vanligt att afganska migrantbarn arbetar inom jordbruk, skrädderi och försäljning. Enligt iransk lagstiftning är det olagligt att anställa barn under 15 år.

Iran har ratificerat fem av ILO:s åtta centrala konventioner. Landet har inte ratificerat konventionerna för föreningsfrihet och förhandlingsrätt samt konventionen om förbud mot barnarbete (nummer 87, 98 samt 138).

Iranska företag och myndigheter arbetar sällan med företags sociala ansvarstagande (CSR).

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Medellivslängden för män är 74 år, för kvinnor 77 år. Spädbarnsdödligheten är 1,3 procent och mödradödligheten 0,023 procent. Cirka 95 procent av befolkningen täcks av någon form av sjukförsäkring. Det finns stora regionala skillnader i vårdkvalité.

Kvinnor och män har samma rätt till vård. Personer som sitter i fängelse nekas ibland vård på sjukhus.

Abort är olagligt men ett stort antal aborter genomförs illegalt. Preventivmedel finns att tillgå men distribueras inte längre kostnadsfritt. Uppskattningsvis ett hundratal civilsamhällesorganisationer arbetar med hälsofrågor varav en handfull med sexuell och reproduktiv hälsa. Spridningen av sexuellt överförbara sjukdomar utgör ett problem i synnerhet ibland narkotikamissbrukare och prostituerade.

Miljöförstöring utgör en hälsorisk i Iran. Luftföroreningarna i de stora städerna är omfattande. Bristande vattenkvalité är en annan utmaning. Uttorkningen av vissa saltsjöar har bidragit till jorderodning och försaltning av omkringliggande jordbruksmarker. Stort intag av fisk från Kaspiska havet anses hälsovådligt på grund av höga tungmetallnivåer.

Rätten till utbildning

Cirka 85 procent av Irans befolkning är läskunnig. Läskunnigheten är något lägre för kvinnor än män. 95 procent av alla iranska barn går i grundskolan som är kostnadsfri (vissa avgifter tas ut för böcker och annat studiematerial). Den Högste ledaren har i ett uttalande meddelat att även alla afghanska flykting- och migrantbarn ska få tillgång till kostnadsfri skola oavsett om de är registrerade eller inte. En effekt har varit att antalet afghanska barn som är inskrivna i utbildningssystemet ökat.

En majoritet av studenterna på universiteten är kvinnor. Diskriminering mot minoriteter på universiteten, i synnerhet bahaier, är ett problem. Vissa ämnen/program kan endast män studera. Det förekommer att personer som varit politiskt aktiva stängs av från universiteten.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Iran är ett medelinkomstland. Landet rankas 69 av 188 på UNDP:s index över mänsklig utveckling (HDI). Inkomstskillnaderna mellan stad och landsbygd samt rik och fattig är stora.

Matttillgången är tillräcklig och hunger är inte vanligt förekommande. Många personer lever dock under fattiga förhållanden och är beroende av olika typer av subventioner och kontantutbetalningar. De ekonomiska problemen med hög inflation, låg tillväxt och hög arbetslöshet är en utmaning för många medborgare. Vissa ekonomiska förbättringar i form av ökad tillväxt och minskad inflation har dock realiserats efter att vissa sanktioner hävdes i januari 2016.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Kvinnor diskrimineras i lag och praxis. Kvinnors vittnesmål är endast värt hälften av en mans i domstol. Kvinnor ärver mindre än män (normalt hälften). Den iranska civilrätten fastslår att mannen är familjens överhuvud. Mödrar förlorar normalt vårdnaden över sina barn när de nått en viss ålder (två år för söner, sju år för döttrar). Flickors straffbarhetsålder är lägre än pojkars (nio år jämfört med 15 år). Giftnor kan inte resa utomlands utan sin mans godtycke. Mannens samtycke krävs normalt för skilsmässa (vissa undantag finns). Giftnor har normalt inte juridisk rätt att neka sin man sexuellt umgänge.

Vissa yrken (domare) och universitetsutbildningar (exempelvis arkeologi, matematik och civilingenjör) är reserverade för män. Reglernas tillämpning haltar dock och det finns kvinnor som studerar ämnen som enligt lag är reserverade för män. Kvinnor är kraftigt underrepresenterade på arbetsmarknaden och kvinnors löner är generellt lägre än mäns.

Alla kvinnor i Iran påbjuds islamisk klädkod i det offentliga rummet och måste täcka sitt hår. De som inte följer klädkoden riskerar böter, konfiskering av sin bil eller andra påföljder. Kvinnor som innehar vissa yrken och positioner (exempelvis inom universitetsadministrationen och statsförvaltningen) måste i praktiken bära den heltäckande chadoren (endast ansiktet visas) för att ha möjlighet att avancera i karriären.

Kvinnor möter könsspecifika hinder inom kultur och idrott. Kvinnlig solosång och dans är inte tillåtet. Cykling, brottning och tyngdlyftning tillhör idrotter som kvinnor inte tillåts utöva offentligt.

Kvinnor som utsätts för sexuellt våld har svårt att driva sina fall i domstol då de riskerar att själva råka illa ut (de kan anklagas för att ha en utomäktenskaplig förbindelse). Kvinnlig könsstympning förekommer i vissa minoritetsområden i Iran.

Kvinnor får endast gifta sig med en man samtidigt. Män får gifta sig med fyra kvinnor, men det är i praktiken ovanligt att en man gifter sig med mer än en kvinna. Temporära äktenskap (sigheh/mota'ah) är tillåtna vilket kan tjäna som ett lagligt sätt att köpa sexuella tjänster av kvinnor.

Iran har inte ratificerat FN:s konvention mot all slags diskriminering mot kvinnor. Vaktarrådet har blockerat tidigare anslutningsinitiativ.

Barnets rättigheter

Barnarbete förekommer i Iran. Enligt lagen får inte barn under 15 år arbeta. I praktiken arbetar dock yngre barn. Afghanska flyktingbarn är särskilt utsatta. Jordbruk, textilindustri och försäljning är exempel på sektorer där barn arbetar. Gatubarn finns i de stora iranska städerna.

Enligt islamisk lag anses flickor och pojkar myndiga vid olika ålder, nio för flickor och 15 för pojkar. I flera iranska lagar rörande bland annat rösträtt och körkortsinnehav sätts dock vuxenålder vid 18 år. Den lagliga giftasåldern har fastslagits till 13 år för flickor och 15 år för pojkar. I praktiken gifts dock yngre barn bort. Det finns ingen tillförlitlig statistik men enligt vissa uppgifter handlar det om tiotusentals flickor och pojkar under 15 år som gifts bort årligen.

Iran avrättar personer som dömts till döden för brott de begick när de var minderåriga om de dömda anses ha uppnått en tillräckligt hög mental utveckling. För närvarande finns flera dödsdömda minderåriga i iranska fängelser.

De flesta iranska barn går i grundskola. På landsbygden kan dock förhållandena vara rudimentära. Afghanska barn som vistas i landet illegalt har enligt ett dekret från 2015 av den Högste ledaren också rätt att gå i kostnadsfri skola. Den nya politiken tar dock tid att tillämpa.

Iran har ett omfattande kostnadsfritt barnvaccinationsprogram.

Barnaga är tillåtet i Iran.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Kristna, judar och zoroastrier har särskilda platser reserverade för dem i parlamentet och åtnjuter vissa minoritetspecifika sociala rättigheter. Samtidigt förekommer diskriminering mot dessa grupper. Det är bland annat svårt för icke-muslimer att få högre befattningar inom administrationen. Kristna konvertiter och evangeliska kristna förföljs i Iran. Det är inte tillåtet att ha mässa på farsi. Armenska och assyriska kristna har generellt en bättre situation. Antisemitism utgör ett problem.

Bahai-tron är bannlyst i Iran och dess följare förföljs systematiskt i Iran. Deras högre utbildning och deras näringsverksamhet stängs ofta ner. Bahaiiska begravningsplatser har skändats. Flera av bahaiernas religiösa ledare sitter i fängelse.

Iran har många etniska minoriteter, som dock inte erkänns formellt i iransk lagstiftning. Många minoriteter anses välintegrerade i det iranska samhället och den iranska nationella identiteten är stark. Kurderna är en av de största etniska minoritetsgrupperna i Iran. De flesta kurder är även sunniter. Många kurder anser sig diskriminerade på arbetsmarknaden och de kämpar för en större roll för det kurdiska språket i Iran. Flera kurder har avrättats för brott mot rikets säkerhet. Ett antal kurdiska organisationer är förbjudna.

Den minoritetsdominerade provinsen Sistan-Baluchestan är fattig, socialt orolig och en stor del av dess invånare lever under fattigdomsgränsen. Balucher bekänner sig normalt till sunniislam.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Samkönat sexuellt umgänge är belagt med stränga straff, i vissa fall dödsstraff. Det är dock ovanligt att dödsstraff utdöms för detta. Homo- och bisexuella kan inte vara öppna med sin sexuella läggning och deras existens förnekas officiellt.

Transpersoner kan få könsbyte, operation och hormonbehandling, finansierat av sjukförsäkringen. Det förekommer att homosexuella påtvingas könsbyte.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Cirka tre miljoner afghanska flyktingar och migranter lever i Iran. De motsvarar ungefär 94 procent av alla utländska medborgare i landet. Cirka 50 procent av afghanerna lever i landet illegalt. Cirka 97 procent av de afghanska flyktingarna bor integrerat i det iranska samhället och endast tre procent bor i lägerbosättningar. Afghanerna har kommit till Iran i olika omgångar med start 1979 i samband med Sovjetunionens invasion av Afghanistan.

Afghaner som är registrerade flyktingar har rätt till kostnadsfri skolgång och sjukförsäkring. De kan också arbeta inom ett 80-tal yrkeskategorier. Irans Högste ledare har deklarerat att även barn som vistas illegalt i Iran ska ha rätt till formell utbildning. Inskrivningen av alla barn har dock inte realiserats.

Många afghaner arbetar inom den informella sektorn. Gruvdrift och byggnadsarbete är exempel på sektorer där afghaner ofta anställs. Säkerheten på dessa arbetsplatser är ofta bristande.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med fysisk funktionsnedsättning göms inte undan i Iran. I synnerhet invaliderade krigsveteranter ges plats i det offentliga rummet. Mentalt funktionsnedsatta är inte lika synliga. Funktionsnedsatta betalar lägre avgifter på universitetet (upp till 90 procent finansieras av staten) och det finns formellt en kvot för personer med funktionsnedsättning på arbetsplatser som erhåller statsstöd. Arbetslösheten bland funktionsnedsatta är dock hög.

Iranska städer är inte anpassade för personer med funktionsnedsättning. Brist på trottoarer, rullstolsrampar och rulltrappor är exempel på utmaningar för personer med funktionsnedsättning. Den enkla standarden på landsbygden medför låg tillgänglighet.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1975. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1975. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1968.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* och det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* och det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1994. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter signerades år 2010. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2007.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2009.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1976.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Utrymmet för internationella organisationer att arbeta med de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i Iran är begränsat. Ingen av de ledande internationella människorättsorganisationerna är närvarande i landet. Ett antal FN-organ är dock etablerade i Iran inklusive UNICEF; UNHCR, WHO, WFP, UNDP, UNESCO och UNODC. Vissa av dessa organisationer bedriver arbete som berör de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer.

FN har utsett en särskild rapportör för människorättsituationen i Iran. Denne har dock inte tillåtits besöka landet. FN:s generalsekreterare presenterar årligen en rapport om situationen rörande mänskliga rättigheter i enighet med mandatet från Iranresolutionen som antagits i FN:s tredje utskott.

Sverige för en dialog på flera nivåer med Iran om de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer. Sverige är även aktivt i FN:s råd för de mänskliga rättigheterna, FN:s tredje utskott samt inom EU i syfte att påverka Irans människorättsituation i en positiv riktning. Sveriges ambassad i Teheran samlar information om situationen för de mänskliga rättigheterna och rättsstatens principer i Iran och upprätthåller kontakter med såväl officiella iranska företrädare som det iranska civilsamhället.